

Feminisering van het onderwijs

Al een tijdje worden er her en der vragen gesteld bij de grote instroom van vrouwen in het onderwijs. De 'verjuffing' of 'feminisering' van het onderwijs zou zijn invloed laten gelden op de ontwikkeling van de leerling. Inderdaad is er in de afgelopen vijftien jaar een duidelijke toename van vrouwelijke onderwijzers, leraren en docenten. En het is ontegenzeggelijk waar dat de ontwikkeling van leerlingen beïnvloed wordt door de leerkrachten, die hen een flink deel van de dag onder hun hoede hebben. Maar maakt het echt zoveel verschil of er een man dan wel een vrouw voor de klas staat: heeft dat echt zoveel invloed op de ontwikkeling van het kind? Om daarover duidelijkheid te krijgen, zullen we eerst de rol van de vader bij de ontwikkeling van het kind onder de loep nemen. Vervolgens zullen we inspiratie opdoen uit de Volkskrantdiscussie over de Onderwijsagenda.¹

Niet alleen moeders, maar ook vaders hebben een belangrijke functie in de ontwikkeling van hun kinderen. Het is dus van belang dat vaders, van jongs af aan in het leven van hun kinderen, vorm geven aan de wijze waarop ze hun vaderrol invullen en dat ze hun vaderrol ook blijven vervullen naarmate hun kinderen opgroeien. Maar ouders mogen verlangen dat hun vader- en moederrol, als het kind groter wordt, deels door het onderwijs wordt overgenomen. Wie bang is dat het onderwijs feminiseert, zal moeten onderzoeken wat de vaderrol zoal kan inhouden. Ik volg hier het literatuuroverzicht van Maike Mossel (2007) over dit onderwerp.²

1. De vader als sekse-rolmodel?

In het onderzoek naar de rol van de vader in de sociale en emotionele ontwikkeling van het kind lag voorheen de nadruk diens functie als sekse-rolmodel. De conclusie was evenwel dat er geen direct verband valt te leggen tussen de mannelijkheid van vader en zoon.³ *Macho* vaders brengen niet automatisch *macho* zoons voort. Anders dan het spreekwoord wil, kan de appel dus ver van de boom vallen.

Er worden drie punten genoemd waarom 'het model staan' van ouders niet bepalend is voor de ontwikkeling van de sekserol van het kind:

- Zoons nemen in de ontwikkeling van hun sekserol niet simpelweg eigenschappen van hun vader over, maar eigenschappen van zowel de vader als de moeder. Dit geldt ook voor dochters. Elk kind imiteert zijn of haar ouders wel degelijk, maar alleen op de punten waartoe hij of zij affiniteit heeft.
- Ouders fungeren wel als rolmodel, maar dat is niet altijd ook een sekse-rolmodel. De vader hoeft daarom niet noodzakelijk mannelijk te zijn en de moeder niet noodzakelijk vrouwelijk.
- Er is een verschil tussen jongens en meisjes in de manier waarop ze hun sekserol ontwikkelen:
a) de eigenschappen van de ouders als sekse-rolmodellen hebben minder invloed op dochters dan op zoons; b) de mate van mannelijkheid van vaders is niet van invloed op de mate waarin ze warmte tonen jegens hun dochters; c) maar overmatige mannelijkheid van vaders gaat samen met minder warmte jegens hun zoons.

De mannelijkheid van de zoon wordt veeleer bepaald door andere eigenschappen van de vader: dominante vaders kweken mannelijke zoons, en omgekeerd wordt de mannelijkheid van zoons getemperd door zorgzame vaders die betrokken zijn bij hun verzorging en die hen inspraak geven.

Maar verder is er geen peil op te trekken. Zoons nemen sommige eigenschappen van hun vader over en weer andere van hun moeder. Welke eigenschappen dat zijn, is afhankelijk van de eigenschappen die vader en moeder bezitten en de mate waarin hun zoons daartoe affiniteit hebben.⁴

Volgens hedendaagse onderzoekers moet de vader voornamelijk als **opvoeder** worden gezien en niet, of in elk geval niet alleen, als mannelijk rolmodel. Het gaat daarbij om de kwaliteit van de relatie tussen vader en kind. Vooral vaderlijke *hechting en warmte* is belangrijk in de ontwikkeling van het kind, niet zijn mannelijkheid. De band die een kind specifiek met zijn of haar vader heeft, heeft ook gevolgen die lang kunnen beklijven. Bijvoorbeeld voor het ontstaan, de aard en de duur van 'romantische' relaties in de adolescentie en volwassenheid. Ook is de band met de vader meer in het algemeen van invloed op de manier waarop jongeren in de adolescentie met hun leeftijdsgenoten omgaan.

2. Opvoeden: verschillen tussen vaders en moeders

Dus niet alleen de moeder, maar ook de vader vervult de rol van opvoeder. En die vaderlijke opvoedingsrol wordt meer en meer als belangrijk gezien en ervaren. Toch zijn er nog steeds verschillen tussen de vader- en de moederrol in de opvoeding. Zoals we zo dadelijk zullen zien, zijn de belangrijkste verschil-

len gelegen in de aard en omvang van de activiteiten die ze met hun kinderen verrichten en in de mate waarin en manier waarop ze met hun kinderen communiceren.

Spel- versus zorg-activiteiten. In de tijd die vaders aan hun kinderen wijden, hebben *spelactiviteiten* verreweg de belangrijkste plaats, terwijl moeders de tijd met hun kinderen veel meer in *zorgactiviteiten* doorbrengen. Denk hierbij aan de *quality time* zoals die door vaders wordt genoemd als ze een dag minder gaan werken. Moeders van kinderen tussen de zes en 21 maanden besteden gemiddeld 140 minuten aan voeden en verschonen en 140 minuten aan spelen. Vaders besteden hieraan respectievelijk 24 en 72 minuten per dag. Moeders kindertijdbudget bestaat dus voor niet meer dan 50% uit spelen en vaders kindertijdbudget voor maar liefst 75%. Daar staat tegenover dat moeders vergeleken met vaders *in absolute zin* bijna tweemaal zoveel tijd met hun kinderen spelen.

Binnen de spelactiviteiten met hun kinderen zijn er overigens veel overeenkomsten zijn tussen vaders en moeders. Ze verschillen niet in de manier waarop ze tijdens het spel aandacht aan het kind geven, zoals aanmoedigen bij leren kijken en leren grijpen en aandacht voor relaties en effecten.

Communicatie. Vaders en moeders gaan tijdens de eerste kinderjaren op dezelfde manier met hun kinderen om. Ze vertonen allebei dezelfde aandacht voor het kind. Ze kijken de baby aan en proberen zijn of haar aandacht te krijgen. Ook verwachten zij beiden een reactie van het kind.

Toch hebben moeders een kwantitatieve voorsprong. Doordat moeders in het kader van hun gezins- en zorgtaken méér tijd met hun kind doorbrengen, zullen ze méér dan vaders met hun kind communiceren. Daardoor zien ze bijvoorbeeld eerder de unieke eigenschappen van hun kind en hebben ze er een hechtere band mee. De communicatie tussen vader en kind vindt vooral plaats tijdens de (schaarsere) sociale en spelactiviteiten.

Anderzijds zijn vaders confronterender in hun communicatie met hun kinderen: ze stellen meer *W-vragen* (wie, waar, wat, wanneer en waarom), refereren meer aan dingen die eerder gebeurd zijn en vragen meer naar verklaringen. Bijvoorbeeld, wanneer de dochter des huizes 's avonds te laat en met een rood hoofd thuiskomt, zal het de moeder zijn die al snel opmerkt dat haar dochter verliefd is. Moeder reageert vriendschappelijk, herinnert zich de tijd dat ze zelf verliefd werd, enz. De vader daarentegen zal al snel vragen stellen in de trant van: wie de jongeman dan wel is, waar hij vandaan komt, wanneer de verliefdheid dan wel begonnen is, en wat de jongeman in kwestie qua werk of studie doet. Door het stellen van deze vragen profileert de vader zich als een brug naar de sociale wereld buiten het gezin.

3. Feminisering van de onderwijs- en schoolcultuur

Vormt de feminisering van het lerarenkorps een bedreiging voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren? De bovenstaande onderzoeksresultaten leiden ons tot de conclusie dat het ontbreken van sekse-rolmodellen vermoedelijk niet erg problematisch is voor de ontwikkeling van jongens. Voor het overige zijn we nog niet veel verder gekomen. Het hangt er maar helemaal van af in hoeverre vrouwelijke leerkrachten erin slagen niet alleen moederlijke en vrouwelijke maar ook vaderlijke en mannelijke eigenschappen en rollen in hun professionele beroepsuitoefening te incorporeren.

Misschien moeten we eens kijken naar de groslijst van de Onderwijsagenda van De Volkskrant.¹ Item 180 gaat over ons probleem: de dominantie van vrouwen in het onderwijs. Vooral in de lezersreacties op dat agendapunt wordt een heel scala van fricties genoemd (tabel 1, zie volgende pagina). In onze tabel zijn tevens de lezersreacties op item 477 opgenomen (oorzaken van de achterblijvende prestaties van jongens). Tabel 1 heeft dus niet alleen betrekking op de feminisering van het lerarenkorps, maar ook op de mogelijke feminisering van de onderwijs- en schoolcultuur. In de meeste lezersreacties is niet de vrouwelijke leerkracht de kwaaië pier, maar de wijze waarop jongens door de vrouwelijke én manlijke leden van het leraarskorps bejegend worden.

Het profiel van de modale jongen. Tabel 1 laat zien dat de school volgens Volkskrantlezers te weinig is afgestemd op het profiel van de modale jongen. Daarbij noemt men eigenschappen als beweeglijk, onrustig, een beetje wild, vertrouwend op lichaamskracht, speels, competitief, onderzoekend, niet zo gericht op langdurige verbale communicatie. Daartegenover staat het profiel van het modale meisje: sociaal vaardig, meelevend, gericht op communicatie en samenwerking. Ook wordt gesteld dat de modale jongen en het modale meisje van elkaar verschillen in manier van denken en van informatie-verwerken.

De ontwikkelingsgang van de modale jongen. Daarnaast zijn scholen volgens Volkskrantlezers te weinig afgestemd op de *ontwikkelingsgang* van de modale jongen. De motorische ontwikkeling bij jongens verloopt sneller dan bij meisjes, maar hun ontwikkelingstempo blijft op andere gebieden bij hun vrouwelijke leeftijdgenoten achter, met name op taalgebied en op het gebied van zelfreflectie, verantwoordelijk-

heidsgevoel, zelfdiscipline, zelforganisatie en planning (inclusief loopbaanplanning en loopbaankeuzes).

Een factor die bij de Volkskrantlezers ongenoemd blijft is de wijze waarop de modale jongen en het modale meisje gaandeweg met leiderschap, autoriteit, gezag omgaan (of omgekeerd met hun neiging tot ongehoorzaamheid), waarbij wellicht onderscheid moet worden gemaakt tussen manlijk en vrouwlijk leiderschap. Wel wordt *schoolhekel* genoemd, als mogelijke gevolg van negatieve ervaringen van jongens met een feminien schoolklimaat. En we zouden kunnen speculeren dat vrouwelijk gedrag van leerkrachten (d/e/f in tabel 1) ook in andere opzichten opstandig gedrag van jongens in de hand werkt.

4. Terugblik

Hoever zijn we nu gekomen met onze verkenning van het effect van de feminisering van het lerarenkorps op de ontwikkeling van leerlingen? De kernstelling van ons artikel is dat het voor jongens niet zo proble-

Tabel 1. Uit de Onderwijsagenda van De Volkskrant: mogelijke aspecten van feminisering²

- | |
|---|
| <p>a) <u>Versluijs e.a., Woltring, Callewaert</u>: Het ontbreekt jongens aan manlijke rolmodellen.</p> <p>b) <u>Van de Berge, Versluijs e.a., Ruud, Van der Zalm, Van Ham</u>: De cultuur in klassen [en scholen?] die door vrouwen geleid worden, sluit onvoldoende op het <i>beweeglijke, onrustige, vaak wildere</i> gedrag van jongens aan, en op hun behoefte aan ravot-tijd, en op hun behoefte aan lekker bewegen en <i>wedstrijdjes spelen (competitief i.p.v. samenwerkend gedrag)</i>. Zelfs bij Gymnastiek staat tegenwoordig niet het genot van spelen en bewegen centraal: het is een examengericht prestatievak geworden.</p> <p>c) <u>Van den Berge, Woltring, Erk</u>: Door negatieve feedback daarop ontwikkelen jongens al vroeg in hun schoolloopbaan een latente schoolhekel, die in de pubertijd tot uitbarsting komt. Als leerkrachten op de basisschool <i>orde houden</i>, wordt er aan jongens de vrouwelijke visie opgedrongen. Bij ruzie kunnen jongens 't onderling kort en krachtig goedmaken, zonder hele verhandelingen of gesprekken. Korte zinnen en onderlinge uitdaging met lijfkracht (bv. judo) doet hun zelfvertrouwen toenemen. Tegen ze aanpraten heeft weinig effect; ook klassikale vermaningen duren hun vaak te lang.</p> <p>d) <u>Tensing</u>: Vele vrouwen zijn (meer dan mannen) geneigd het <i>korte-termijn welbevinden</i> van leerlingen voorop te stellen, minder prioriteit te geven aan prestaties en conflicten uit de weg te gaan.</p> <p>e) <u>Linnenbank</u>: Het probleem is niet zozeer dat er zoveel vrouwelijke leraren/docenten zijn, maar dat vrouwelijke én manlijke leraren/docenten door de didactici en door de school onder druk worden gezet om zich traditioneel-vrouwelijk te gedragen: <i>sociaal vaardig en meelevend</i>.</p> <p>f) <u>Verhoef, Van Diepen</u>: Erger nog, de SBL-didactici die de benodigde leraarsbekwaamheden hebben geïnteriseerd, hebben 't voornamelijk over de leraarsbekwaamheid <i>Communiceren</i> en <i>Doen wat de ander van je verwacht</i>. Vakkennis is in een klein hoekje weggeschreven. In het onderwijs gaat men er ook teveel van uit dat onderwijs <i>leuk</i> moet zijn.</p> <p>g) <u>Expertpanel</u>: Jongens zijn binnen het onderwijsbestel in het nadeel omdat ze enerzijds voorlopen in motorische ontwikkeling maar anderzijds achterlopen in hun taalontwikkeling, terwijl de dominante didactiek vooral <i>verbaal/talig</i> van karakter is.</p> <p>h) <u>Kuppens</u>: Maak de bètavakken minder talig.</p> <p>i) <u>Van der Zalm, Thea Verhoef, Willemine, Van de Berge, Kuppens, Van Elk, De Hoop, Els, Anoniem</u>: De crux zit niet alleen in de taligheid waardoor manlijke pubers overvraagd worden, maar ook in de zelfdiscipline en het verantwoordelijkheidsgevoel en het geëiste vermogen tot zelforganisatie/ planning waar ze nog niet aan toe zijn. Ze zijn eigenlijk nog niet schoolrijp. Stel meer eisen. Bied een gestructureerde aanpak, jongens hebben sturing en steun nodig, ze willen gewoon huiswerk en periodiek een toets maken, en geen werkstukken, presentaties, portfolio's, reflectie, competentiegericht onderwijs. Ook in loopbaanplanning en loopbaankeuzes lopen jongens bij meisjes achter.</p> <p>j) <u>Kuppens, Anoniem</u>: Ook <i>samenwerkend leren</i> is aan veel jongens niet besteed.</p> <p>k) <u>Hartevelt, De Jong</u>: Sluit beter aan op de belevingswereld van jongens. Ze zouden ook gebaat zijn met onderwijs dat aansluit aan hun onderzoekend en speels gedrag (misschien ook probleemgericht onderwijs?).</p> <p>l) <u>Linnenbank</u>: Het probleem is dat vele vrouwelijke en vervrouwelijkte leraren/docenten zich onvoldoende bewust zijn van het feit dat jongens op een andere manier <i>denken en informatie verwerken</i>; op die afwijkende leerstijl wordt onvoldoende ingespeeld.</p> <p>m) <u>Van der Zalm</u>: Misschien is het een idee om sommige activiteiten in de onderbouw van het V.O. in speciale jongensgroepen te organiseren, aansluitend bij hun specifieke behoeften.</p> <p>n) <u>Van Hout, Catherine</u>: De ontwikkeling van jongens én meisjes wordt bedreigd door de toename van het aantal vrouwelijke parttimers, toename van zwangerschapsverlof, en toename van het ziekteverzuim (ten gevolge van de dubbele belasting van parttime werkende huismoeders!); de afname van het aantal manlijke leerkrachten (de zgn. feminisering van het basisonderwijs) wordt veroorzaakt door de lage salariering, en door het feit dat de professionele ruimte die basisschoolleerkrachten wordt gegund, steeds verder wordt ingeperkt.</p> |
|---|

matisch is als ze op school sekse-rolmodellen moeten ontberen. Maar wat hebben we nog méér geleerd? Het ziet er naar uit dat de Volkskrantlezers 't bij het rechte end hebben. Niet de feminisering van het lerarenkorps is het probleem. Waar het om gaat is dat de onderwijs- en schoolcultuur moet worden omgevormd, zodat niet alleen vrouwelijke, maar ook mannelijke waarden daarin een plaats krijgen. De onderwijs- en schoolcultuur moet niet alleen op meisjes, maar ook op het profiel van de modale jongen worden afgestemd. En er moet meer rekening worden gehouden met de andersoortige ontwikkelingsgang van de modale jongen. Dat vereist grote krachtsinspanningen van vrouwlijke én manlijke leraren.

J. Jeronimoon

weblog onderwijs 23-12-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://extra.volkskrant.nl/interactie/onderwijsagenda/vraagstukken.php>; zie ook <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1275>.

² Maïke Mossel (2007), *De rol van de vader in de ontwikkeling van het kind*. URL: <http://www.pedagogiek.net/content/artikel.php?contentID=1774>.

³ In dit artikel wordt onderscheid gemaakt tussen de woordparen manlijk-vrouwlijk en mannelijk-vrouwelijk: het ene slaat op het geslacht en het andere op gedragingen/disposities die traditioneel met het geslacht verbonden worden.

⁴ We laten hier de vraag buiten beschouwing of er soms bepaalde *moederlijke* eigenschappen zijn die door vele *dochters* worden overgenomen. Als we de Volkskrantlezers (tabel 1) mogen geloven, moeten we denken aan: sociaal vaardig (e); gericht op korte-termijn welbevinden van relevante anderen (d,f); meelevend/empathisch (e); conflictmijdend (c,d); meer gericht op harmonie dan ambitieus gericht op het leveren van prestaties (c,d); meer gericht op samenwerking dan op competitie (b, j); gehoorzaam/conformistisch (f); talig/communicatief (c,f,g,i); reflectief (i); rustig (b,g); gedisciplineerd en met verantwoordelijkheidsgevoel (b,i,k); goed in zelforganisatie en planning (i); minder onderzoekend (k); minder gericht op probleem-oplossen (k).